

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

**ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA
PROGRAMI**

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“TOPLUM İÇİN TOPLUMLA ÇATIŞAN BİREY: MURTAZA”

Danışman Öğretmen: Başak İNGİN

Öğrencinin Adı: Alihan

Öğrencinin Soyadı: ZORLU

Diploma Numarası: 001129-0078

Sözcük Sayısı: 4000

Araştırma Sorusu: Orhan Kemal’in “Murtaza” adlı yapıtında “*birey - toplum arasındaki çatışma*” neden ve sonuçları bağlamında nasıl incelenmiştir?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı, Türkçe A dersi kapsamında hazırlanan bu tez çalışmasında Orhan Kemal'in "**Murtaza**" adlı yapıtında odak figürünün içinde yaşadığı toplumla olan çatışmasının nedenleri ve sonuçları "*birey- toplum*" ilişkisi çerçevesinde incelenmiştir. Tezin amacı, bireyin içinde yer aldığı toplumsal yapı içindeki konumunu, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkide uyumsuzluk ve çatışma yaratan nedenleri ve uyumsuzluğun birey üzerindeki etkilerini yapıtın odak figürü Murtaza aracılığıyla irdelemektir. Bu doğrultuda yapıtın odak figürü Murtaza'nın içinde yer aldığı toplumla çatışmasına neden olan etkenler incelenmiş, birey ve toplum arasındaki zıtlık ortaya konulmuştur. Çalışmada Murtaza'nın toplumla olan çatışmasının nedenleri, bireysel ve toplumsal olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiş böylece Murtaza ile içinde yer aldığı toplumsal yapılanma arasındaki zıtlığın daha net bir biçimde ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Murtaza'nın toplumla çatışmasında etkili olan bireysel nedenlerin onu aynı zamanda toplumda "*öteki*" haline getiren kişisel özellikler, başka bir deyişle onu "Murtaza" yapan karakteristik nitelikler olduğu görülmüştür. Murtaza'yı "*öteki*"leştiren toplumsal nedenler incelenirken uzamın bu etkenlerin belirlenmesinde önemli bir rolü olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle, yapıtta toplumsal yapılanmaların dokusunu ortaya koyan en önemli unsurun uzam olduğu dikkat çekmiştir. Murtaza'yı içinde yer aldığı toplumsal yapılanmalarda yabancı haline getiren bu nedenler irdelendikten sonra onun toplumla olan çatışmasının sonuçlarına değinilmiştir. Murtaza'nın toplumla çatışma nedenleri ve sonuçları bütüncül bir gözle incelendiğinde odak figürün farklı toplumsal yapılanmalarda benzer amaçlar edindiği, benzer süreçler geçirdiği ve benzer sonuçlarla karşılaştığı görülmüştür. Çalışmanın sonuç bölümünde ise Murtaza'nın mücadelesinin başarısızlığa uğrama nedenleri yine birey toplum ilişkisi bağlamında sorgulanmıştır. Çalışma yapıttan alıntılarla desteklenmiştir.

Sözcük sayısı: 240

İÇİNDEKİLER

1.	GİRİŞ	3
2.	MURTAZA'NIN TOPLUMLA ÇATIŞMASI	
2.1.	BİREYSEL NEDENLER	5
2.1.1.	DOĞRUCULUK VE ÇIKARLARINI GÖRMEZDEN GELME	5
2.1.2.	VAZİFE AŞKI VE DİSİPLİN TUTKUSU	7
2.1.2.	ÜSTÜNLÜK KOMPLEKSİ	9
2.1.3.	GÖÇMENLİK	10
2.2.	TOPLUMSAL NEDENLER	11
2.2.1.	MAHALLE YAPILANMASINDAKİ MÜCADELE	12
2.2.2.	FABRİKA YAPILANMASINDAKİ MÜCADELE	14
3.	MURTAZA'NIN TOPLUMLA OLAN ÇATIŞMASININ SONUÇLARI	16
3.1.	MURTAZA'NIN MAHALLELİYLE ÇATIŞMASININ SONUÇLARI	16
3.2.	MURTAZA'NIN FABRİKA ÇALIŞANLARIYLA ÇATIŞMASININ SONUÇLARI.....	18
4.	SONUÇ	19
5.	KAYNAKÇA	21

Araştırma Sorusu: Orhan Kemal'in "**Murtaza**" adlı yapıtında "*birey - toplum arasındaki çatışma*" neden ve sonuçları bağlamında nasıl incelenmiştir?

1- GİRİŞ

Birey toplumsal yapının en küçük yapı taşıdır. Bu yapının parçası olan birey yapılanmada uyumlu ve birliktelik anlayışına bağlı bir konum elde edebildiği gibi toplumsal çerçevenin dışında da yer alabilir. Toplumsal yapıyla çatışma halinde olan bireyin bu dışta kalmışlığına bireylerin kişilik özellikleriyle toplumun genel yapısıyla kendi arasındaki uyumsuzluk neden olur.

İçinde yer aldığı yapılanmanın aksayan yönlerini düzeltmeye çalışmak, kendini bu yapının parçası olarak gören, aidiyet duygusunu yoğun biçimde hisseden bireyin bilinçli denilebilecek bakış açısının yansımasıdır. Ancak bu güdülemede bireyin kendini toplumda nasıl bir konuma koyduğu, toplumu nasıl gördüğü ve yönlendirmeyi nasıl gerçekleştirdiğinin etkisi büyüktür.

Toplumsal düzeni sağlamak isteyen bireyler bu amaçla içinde yaşadıkları toplumla mücadeleye girişebilirler. Bu mücadelenin özünde toplumun çıkarları gözetilse de genel kurallar çerçevesinde yeri olmayan tutum ve davranışlar toplum tarafından yadırganır, mücadeleyi verenlerse zamanla topluma yabancılaşır. Toplumu düzene sokmak için yabancılaşmayı göze alan bireyler dışta kalmışlık arttıkça toplum tarafından yok sayılırlar, toplumu etkileyemez hale gelirler. Birey, toplum hayatında istediği etkili ve kalıcı değişiklikleri gerçekleştiremediği gibi bireysel ve toplumsal yapılanmada etkileri güçlü olan "*birey- toplum çatışması*" denilen bir sorun ortaya çıkmış olur.

Orhan Kemal'in "**Murtaza**" adlı yapıtında toplumsal yapılanmayla uyuşmayan odak figür Murtaza'nın kendi kuralları çerçevesinde toplumu şekillendirmeye çalışarak bu

yapılanmadaki çeşitli bozuklukları giderme mücadelesi sırasında topluma yabancılaşması anlatılmaktadır.

Doğrucu bir kişiliğe sahip olan Murtaza, toplumun çıkarlarını kendi öz çıkarlarından üstün tutar, yaşamı kendi kuralları çerçevesinde değerlendirir, görevlerini layıkıyla yerine getirir ve toplumu disipline sokmayı yaşamının temel amacı haline getirir. Düşmana korkusuzca saldırarak şehit olan Hasan Dayısı'nı örnek alan Murtaza, ona benzeme çabası içindedir. Onun gibi subay olamayan Murtaza, sırf dayısınınki gibi bir üniforma giyebileceği için mahalle bekçisi olur. Yetkilerinin sınırlarını çoğunlukla aşan Murtaza, mahalledeki kedilerle bile mücadele eder. Fabrikada gece kontrol memuru olduğunda da işçilerle, ustalarla mücadele eder. Bu mücadele sırasında Murtaza hiçbir engel tanımaz, kendisini gerektiğinde tehlikeyi atarak toplumsal bozukluklara savaş açar. Böylelikle Murtaza ne kadar toplumu kendisince doğru olana dönüştürmeyi amaçlasa da mücadele sırasında toplumu karşısına alır, toplumun parçası olmaktan uzaklaşır.

Ülkü Eliuz'un "**Orhan Kemal'in Murtaza Romanında Yapı**" adlı çalışmasında bu durum şu şekilde aktarılmaktadır: "*Murtaza, bireysel varoluş çatışmaları ile sosyal bozulmuşluğun simgesi konumundadır. Onun kimliğinde yazar, sosyal yaşamın tükettiği/ yok ettiği unutulmuş bireylerin öyküsü aktarır.*" (Eliuz, 2008).

Murtaza ile toplum arasında kusursuz bir zıtlığın kurgulanması, onun kurallara bağlılığının yapıtta tekrar ifadeleriyle güçlü bir biçimde sürekli yansıtılması Murtaza'nın toplumla çatışmasının aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir.

Bu tez çalışmasında Murtaza'nın toplumla çatışmasının nedenleri ve sonuçları "*birey- toplum ilişkisi*" çerçevesinde değerlendirilecektir. Çatışmanın nedenleri "*bireysel ve toplumsal nedenler*" olarak, sonuçlarsa "*mahalle ve fabrika yapılanmasındaki sonuçlar*" olarak incelenecektir.

2. MURTAZA’NIN TOPLUMLA ÇATIŞMASI

2.1. BİREYSEL NEDENLER

Murtaza’nın toplumla olan çatışmasının temel nedenlerini onun kişiliğinde aramak gerekir. Murtaza’nın kişilik özellikleri ve yaşam algısı içinde yer aldığı toplumla çatışmasına yol açar; çünkü Murtaza yaşadığı toplumsal yapı içinde bir “öteki”dir, toplum dinamiklerinin dışında, hatta bu dinamiklere tamamen aykırı bir yaşam algısına sahiptir. Murtaza’nın kişilik yapısı ve yaşama bakışıyla içinde yaşadığı toplumun temel nitelikleri uyuşmayınca Murtaza toplumsal yapı içinde bir “öteki” olacak, toplumla çatışacaktır.

Murtaza, doğruculuğu, disiplin ve görev anlayışı, düşmana korkusuzca saldırıp şehit olan dayısı Kolağası Hasan Bey’in cesaretini örnek alışı, toplumun genelinden farklı ve üstün olma çabası gibi pek çok etken nedeniyle toplumsal yapı içinde “öteki” olmuş, bu da Murtaza’nın toplumla çatışmasına yol açmıştır.

2.1.1. Doğruculuk ve Çıkarlarını Görmezden Gelme

Murtaza’nın içinde yaşadığı toplumla çatışmasında etkili olan temel kişilik özelliklerinden biri onun çıkarlarını düşünmeyip sadece kendi doğrularına göre hareket etmesidir. Murtaza’nın içinde yaşadığı bozuk toplumsal yapıda bireyler kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekte, bu amaçla gerektiğinde yalan söyleyebilmekte, gerçekleri gizleyebilmektedirler. Murtaza’nın Yunanistan’dan mübadele göçüyle Türkiye’ye gelmesinin ardından, diğer tanıdıkları gibi yalan söyleyerek binlerce dönüm tarla, konak, desteler dolusu para almaması, aksine şeref ve şanın önemini vurgulaması iskân dairesindeki memurları bile şaşırtmıştır:

“ ‘Biz fakir insanlar idik memlekette,’ dedi. ‘Yok idi başkaları gibi tarlalarımız konaklarımız. Var idi arslan yavrusu arslan dayım Hasan Bey, Kolağası.

Hatırlamam ben, anlatır büyüklerim, dökmüş mübarek kanını kutsal vatan topraklarına Balkan Harbi'nde. Yeter bu şeref hem da şan bana, dolaşır benim de damarlarımda şükür, dayım Hasan Bey'in mübarek kanı'''(Kemal, 11).

Murtaza, kendi çıkarı için yalan söylememesinin yanı sıra çıkarlarına ne kadar aykırı olursa olsun toplumsal yaşam ve iş hayatındaki işleyişle ilgili birtakım bilgileri bilmesi gereken hiçbir kişiden veya kurumdan gizlemez. Bir seferinde, Murtaza'nın kızları Cemile ve Firdevs, fabrikada her gün on iki saat çalışmaktan yorgun düşüp görev başında uyuyakalmışlardır. Gece kontrol memuru Nuh'un Fen Müdürü'ne bu durumu bildirmemiş olmasına şaşırarak Murtaza'nın daha sonra bu olayla ilgili bütün gerçeği Fen Müdürü'ne açıklaması, dahası kendisinin, kızlarının, Kontrol Nuh'un cezalandırılmasını talep etmesi onun kendi doğruları uğruna çıkarlarını görmezden gelebildiğini, Murtaza'nın doğrucu yanını ortaya koymaktadır. Fen Müdürü'nün Murtaza'yı affedip ceza vermemesi üzerine Murtaza, müdürü ikna etmiş ve kendisine ceza vermesini sağlamıştır. Bu davranış biçimi Murtaza'nın yakın çevresi, ailesi, Nuh ve Fen Müdürü tarafından garipsenir; çünkü genel olarak, kendine zarar vermesine rağmen doğruların peşinde koşma anlayışı bu toplumsal düzende kabul gören bir yaklaşım değildir. Murtaza'nın da Nuh'la birlikte kendini zora sokan ama doğruluktan yana olan bu davranış şekli onu ötekileştirmekte, içinde yer aldığı toplumla çatışmaya sokmaktadır. Kontrol Nuh'un ve Bakkal'ın konuyla ilgili olarak Murtaza'ya söyledikleri toplumdaki genel düşünce tarzını yansıtır:

“Bakkal, ‘Herif seni kayırmış, sen gitmişsin onu rapor etmişsin. İnsan sütsüzlük eder mi? Sende hiç mi ciğer yok, hiç mi kan yok be?’ dedi. Kontrol Nuh, ‘Aaah ah,’ diye içini çekti, ne fayda... ben hep bu yumuşaklığımdan bulacağım belamı. Eğer bıraksaydım, Azgın kanını içecekti... Sen eceline mi susadın oğlum? Lan seni öldürürler, anam avradım olsun öldürürler lan!’”(Kemal, 343-344).

Çıkarlarını her şeyin önünde tutan bu toplumsal yapının aksine, Murtaza'nın bireysel çıkarlarını toplum yararına aykırı düşecekse gözetmemesi, onun kendi anlayışının dışında bir algıya sahip olan bu toplumsal yapıyla çatışmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Murtaza, semt komiseri ve Fen Müdürü gibi toplumsal yapılanmada önemli konumlarda bulunan, sözlerine itibar edilen kişiler tarafından takdir edilir; ancak "diğerleri" tarafından ötelenir. Murtaza, kendisini sıkça tehlikeye atarak ona verilen görevleri yerine getirmekte ve çok güçlü bir sorumluluk bilinciyle karşılaştığı en ufak bir yanlış veya eksiği kim olduğuna bakmaksızın ve kimseyi kayırmaksızın amirlerine bildirerek suçun cezalandırılmasını veya eksiğin derhal düzeltilmesini talep etmektedir. Murtaza'nın doğrucu tavrı her ne kadar amirlerinin hoşuna gitse de eksiği olan veya suç işleyen genel yapı tarafından hoş karşılanmaz, Murtaza bu kimselerin öfkesini çeker. Bir anlamda Murtaza amirleri için "iyi adam"ken diğerleri için "kötü adam" konumuna gelir. Bu konumlama onu toplumda "öteki" yapıp "birey- toplum" çatışmasının belirgin bir örneğini ortaya çıkarır.

2.1.2. Vazife Aşkı ve Disiplin Tutkusu

Disiplin ve vazifeye bağlılık, Murtaza için yaşamdaki en önemli kavramların başında gelmektedir. Görevlerini yerine getirebilmek uğruna her türlü tehlikeyi düşünmeksizin göze alabilen Murtaza, bu özelliğiyle Fen Müdürü'nün en çok ihtiyaç duyduğu eleman olmuştur. Fen Müdürü'nün Murtaza'yı koruyup kollamasının temel sebebi, Murtaza'nın görevlerini kendi öz çıkarlarından üstün tutmasıdır. Örneğin Murtaza fabrikaya hırsız girdiğinde canını hiçe sayıp hırsızı yakalamış, polise teslim etmiştir:

"Çılgın kovalamaca sürüp gidiyordu ki, Murtaza, su dolu bir hendeğe batıp çıktı. Birden iri bir kara kedi önüne çıkıverdi. Kedilere karşı oldubitti hınç beslediğinden, hayvanı koca postallarıyla ezip geçerken, allak bullak geceye kedinin korkunç çığlığı şimşek gibi yayıldıysa da, üzerinde durmadı. O, önünde

kaçıp duran hırsızla ilgiliydi, koca kafalı kedi ya da kedilerle değil.” (Kemal, 315).

Murtaza, vazifelerini her şeyden üstün tutmakta, “*Vazife bir sırasında görmeyecek gözün evladını, demeyeceksin ciğerparem!*” ifadesini sıklıkla yineleyerek vazifenin önemini vurgulamaktadır. Kızlarının iş sırasında uyuyakaldıklarını gören Murtaza’nın dünyası başına yıkılmış, sinirle Firdevs’i yere vurup kızının ölümüne neden olmuştur. Bu durum Murtaza’nın “görev”e ne denli önem verdiğini, “*vazife aşkı*”nı her şeyden üstün tuttuğunu göstermektedir. Kızının ölümüne neden olmak bir baba için oldukça yıkıcı bir durumken Murtaza bu konumda da “*öteki*”, “*aykırı*” olmuş, vazife için evladını gözü görmemiş, bu durum onu aile ve toplum içinde “*kötü adam*” yapmış, toplumla çatışmasına neden olmuştur.

Murtaza, hayatı kendi belirlediği kurallara göre yaşamakta, tüm yaşamı da bu kurallar çerçevesinde değerlendirmektedir. Murtaza’nın kuralları kendi içinde bir mantığa dayandırılmış olsa da, onun bu kuralların “*dar*” penceresinden “*geniş*” dünyaya bakması, Murtaza’yı dış gerçeklikten soyutlamakta, topluma yabancılaştırmaktadır. Örneğin, Murtaza’nın mahallede gece yanan lambaları zorla kapattırmasının nedeni insanların uykularını tam alabilmesi, böylece de düşmanlarına karşı sağlıklı ve dinç durabilmelerini sağlamak içindir. Murtaza, toplum yararına böyle bir uygulamayı uygun görmüş ve görev bilinciyle insanların işleri olup olmadığına bakmaksızın gece yanan tüm lambaları kapattırıştır. Bu uygulama, Murtaza için oldukça yerindeyken mahalleli için saçma, yanlıştır. Mahalleli özel yaşamına Murtaza’nın bu denli tecavüz etmesini yadırgar, onu eleştirir. Bu noktada Murtaza’nın doğrularının, onu içinde yaşadığı topluma yabancılaştırdığı, onu toplumla çatışmaya sürüklediği söylenebilir.

Murtaza’nın vazifelerine olan bağlılığı yetiştiriliş tarzı ve eğitimiyle ilişkilidir. Eğitim düzeyi düşük olsa da bekçi olabilmek için gördüğü kurslar Murtaza’nın disiplininin temel kaynağı

niteliğindedir. Bu disiplin onun toplumsal yapılanmada sözünü geçirebilmek için kullandığı bir araçtır. Murtaza'nın sıklıkla *“Ben gördüm çok sıkı kurs, aldım amirlerimden terbiye, hem da takdirname!”* ifadesini kullanması aldığı eğitimin yaşamındaki etkisini göstermektedir. Bu eğitimi her şeyin üstünde tutması kişiliğinin temel özelliği olmakla birlikte Murtaza'yı yukarıdaki örneklerde de belirtildiği gibi topluma yabancı kılacak, toplumla çatışmasına neden olacaktır.

2.1.3. Üstünlük Kompleksi

Murtaza'nın toplumla çatışmasında etkili olan kişilik özelliklerinden birisi de onun diğer insanlardan farklı ve üstün olma çabasıdır. Sıklıkla dayısı *“Kolağası Hasan Bey'in mübarek kanını”* damarlarında taşımasıyla övünen Murtaza, dayısını rol model olarak görmekte, onun gibi olmaya çabalamaktadır. Murtaza, diğer insanları *“sıradan vatandaş”* olarak görmekte, kendisini onlardan üstün tutarak ayırmaktadır. Murtaza'nın beğeni olmasının temel nedeni de diğer insanlardan farklı olabilmektir. Askerlerinkine benzer bir üniforma giyebilecek olması onun bu mesleği seçmesinde neredeyse temel sebeptir. *“Yukarda Allah, Ankara'da Devlet hem de Hükümet, burada da Murtaza'ydı!”* leitmotive'inin roman boyunca sıklıkla kullanılması Murtaza'nın kendisini toplumun genelinden üstün gördüğünü gösterir. Bu anlayışın bir yansıması da Murtaza'nın *“Spor mükellefleri komutanlığı”* görevini üstlendiğinde ortaya çıkar. Murtaza'nın dayısına benzeyebilmek için elde ettiği bir fırsat olan bu görev, onun kendini *“üstün görme”* kompleksinin bir göstergesidir. *“Şimdiden mükellefler komutanı üniformasını giyip `cahil halk'tan ayrılmış gibi görüyordu kendini”* (Kemal, 275) sözleri Murtaza'nın kendini toplumdaki ne derece ayırıp bir anlamda ötekileştirdiğinin ve böylelikle bu anlayışın yansıması olan *“birey- toplum”* çatışmasının temelini oluşturacaktır.

2.1.4. Göçmenlik

Murtaza'yı içinde yaşadığı toplumdaki diğer insanlardan farklı kılan, onu "ayrı"laşır bir diğer özellik Murtaza'nın göçmen olmasıdır. Göçmenlik, onu toplumda "öteki" yapar. Bu "öteki"lik onun toplumla çatışmasına ve dışlanmaya neden olur. Göçmenlikten kaynaklanan konuşma biçimi bulunduğu çevrede yadırganır, Murtaza'yla alay edilir. Bu farklılık onun kişiliğinin, yaşama bakışının diğer insanlardan farklı olduğunun göstergesidir:

"Kahvedekiler katıla katıla gülüyorlardı. Murtaza birden bu 'hissiz' kalabalığın gülmesine içerleyerek, 'Abe ne gülersiniz inekler gibi?' dedi. (...) Ne için almazsınız nümûne-i imtisal? Tanırsınız beni? Yoksa benzetirsiniz haminnelerinize?' 'Haminnelerinize' sözü işi büsbütün çığırından çıkardı: 'Haminne mi dedi haminne mi? ' 'Hayır hayır nene! ' 'Nenemize benzettik seni!'" (Kemal, 95)

Murtaza'nın tüm bu kişilik özellikleri onu toplumdan farklı kılmakta toplumla çatışmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Gereğinden fazla doğrucu ve kurallara saplanmış olan Murtaza, çevresindeki insanların disiplinsizliği karşısında zamanla bir üstünlük kompleksine sürüklenmektedir. Böylelikle Murtaza, kendisini toplumdan üstün görmeye başlamakta, toplumu düzeltmek için mücadele etmektedir. Görevlerine son derece bağlı olan Murtaza, gerek mahalle bekçiliğinde ve gerekse fabrikadaki görevinde disiplini sağlamak için var gücüyle mücadele ederek düzenden ve disiplinden yoksun toplumsal yapılanmaları karşısına almaktadır.

2.2. TOPLUMSAL NEDENLER

Murtaza'nın toplumla çatışmasında kişilik özellikleri kadar kurgulanan sosyal yapıdaki bozukluklar da önemli ve belirleyicidir. Murtaza'nın "*şahsına özgü*" yaşam ilkeleri doğrultusunda belirlediği kurallar çerçevesinde geliştirdiği "*doğrucu konum*" u ve çıkarlarını düşünmeyen yapısının aksine içinde yer aldığı toplum disiplinsiz, verilen görevi önemsemeyen, bencil, sosyal düzeni bozan birçok insandan oluşmaktadır. Bu tezatlık Murtaza ile toplumu karşı karşıya getirmekte, "birey- toplum" çatışmasına neden olmaktadır. Murtaza toplum tarafından kişilik özellikleri ve görev aşkı uğruna verdiği savaşımla dışlanmaktadır. Karısı bile Murtaza'nın "*disiplin, şeref, şan*" gibi değerlere verdiği önemi küçümsemekte, Murtaza'ya her yeni görev verildiğinde ilk önce "*Abe maaş kaç?*" diye sormaktadır. Murtaza'ya göre önemli olansa görev karşılığında alınacak para değil, görevi layıkıyla yerine getirebilmektir. Toplumsal yapıyı bir düzene sokabilmek Murtaza'nın yaşam amacıdır. Murtaza toplumsal düzende yaygın olan "*paranın birtakım değerlerden üstün görülmesi*" anlayışının karşısında ve bu anlayışın memleketi zora sokacağı düşüncesindedir. Paranın bu derece kıymetli olmasını bir sorun olarak görmekte bu sorunun memleket yararı için hemen düzeltilmesi gerektiğini düşünmektedir:

"Değil yalnız bu fabrika, lazım çok tatbik etmek çok sıkı disiplin memlekete! (...)'Önce bu il sınırları içindeki memlekete, sonra da bütün Türkiye'ye. Neden? Çünkü bakarım vatandaşlar tutarlar parayı vazifeden üstün. Hayır, olamaz hiçbir zaman üstün para vazifeden! '" (Kemal, 154)

Murtaza kendisine verilen görevleri fazlasıyla ciddiye almasının ve otoriter bir yapıya sahip olmasının sonucu olarak önce mahallesini, daha sonra çalıştığı fabrikayı belli bir düzene sokmayı başarmıştır. Murtaza birey olarak içinde yaşadığı toplumu, her ne kadar birtakım zorluklarla, eleştiri ve baskılarla karşılaşsa da, etkiler, topluma yön verir. Her iki yapılanmada

da her türlü kuralısızlığa ve disiplinsizliğe savaş açar, topluma yön vermek, onu iyileştirmek için toplumla çatışır. Birbirinden oldukça farklı olan bu yapılanmalar içinde farklı görevler edinir, farklı sorunlarla mücadele eder, farklı insanlarla çatışır. Bu bağlamda Murtaza'nın toplumla olan çatışmasının toplumsal nedenlerini, "*Mahalle ve fabrika yapılanmasındaki mücadele*" başlıkları altında incelemek mümkündür.

2.2.1. Mahalle Yapılanmasındaki Mücadele

Mahalle bekçiliği, Murtaza'nın dayısına benzeyebilmek, sınırlı bir yetki elde edip halkı kendi kurallarına uygun hale getirebilmek için elde ettiği önemli bir fırsattır. "*Cahil halk*" olarak nitelendirdiği toplumdaki ayrılmış diğerlerinden üstün olma çabası Murtaza'nın mahalle bekçiliği gibi son derece sınırlı yetkilere sahip bir meslekte bile kendisini devletten sonraki güç olarak görmesine yeter. Bir mahalle bekçisinin kendisinde bu denli fazla yetki görmesi bireyin toplumla çatışması için yeterli bir nedendir.

Mahallede Murtaza'dan en çok rahatsız olan, onu eleştiren ve öteleyen kişiler yasalara karşı gelenlerdir. Murtaza'nın düzeni sağlaması "*Zinnur Amca, Hamdi Çavuş, Hırsız Recep, Yandım Ali, Dul Zühre, Kazanova Erdal*" gibi toplumsal düzeni türlü açılardan bozan kişilerin işine gelmemektedir. Örneğin, küçük çocukları şeker ve çikolatayla kandırıp evinin altındaki ahıra götüren Zinnur Amca, Murtaza'nın onu her seferinde yakalamasından son derece şikâyetçidir. Murtaza'nın her konuda mahallelinin işine karışmasından dolayı Emniyet Müdürü'ne şikâyet edilmesinin ardında bu kişiler vardır. Sözü edilen kişiler Emniyet Müdürü'ne Murtaza'yı şikâyet ederler. Murtaza ömrünü bulunduğu yerlerde huzur ve güvenliği sağlamaya adanmış için bu kişilerin onun sosyal eylemlerini kesintiye uğratmaya çalışması Murtaza'yı toplumsal yapıyla karşı karşıya getirir:

"... Zinnur Amca, 'Deli beyim,' dedi. 'Aklından zoru var!'Dul karı avcısı sözü aldı:"*Balkan Harbi'nde şehit düşmüş bir dayısı varmış. Aklını ona*

*takmış...’(...)’Aman beyim öyle deme.’’Subay olamadımsa bekçi oldum şükür,’
diyor. Kendisini görerseniz...’. ‘Hiçbir bekçi kendini onun kadar subaya
benzetemez.’...’’ (Kemal, 98)*

Murtaza'nın mahallede oluşturduğu düzenden rahatsız olanların aksine bu yerde asıl sözü geçen zengin kesim Murtaza'nın mahallede sağladığı asayişten oldukça memnundur:

*“Asıl mahalle, daha doğrusu mahalle üzerinde asıl sözü geçenler, anacadde
üzerindeki dev apartmanların sahipleriydi. Onlarsa memnundu Murtaza’dan:
‘Şimdiye kadar bu semte böyle bekçi gelmedi,’ diyorlardı. ‘Kapılarımızın
önlerine park ettiğimiz otomobillerimizden, çöp tenekelerimize varıncaya
kadar her şeyimiz emniyette. Bundan alası can sağlığı...’ (Kemal, 64)*

Mahalledeki tüm kötülüklerle mücadele eden Murtaza'nın görevlerinin sınırını gereksiz yanan lambaları zorla kapattırarak kadar aşması, mahalleliye bir diktatör gibi davranması Murtaza'yı hemen herkesle mücadele eder konuma getirmektedir.

Murtaza'nın otoriter yapısı onu tanımayanları ilk seferde ürkütmekte, insanların kendisinden çekinmelerine sebep olmaktadır. Kendini toplumdaki her türlü sorunla var gücüyle mücadele etmeye adanmış Murtaza, kısa sürede çevredeki hemen herkesi korkutmakta, etkisi altına almaktadır. Bu bağlamda, Murtaza'nın bazı çevreler tarafından “öteki” konumuna getirilip bir çatışmaya sürüklendiği açıksa da düzenin önemini bilen kişiler tarafından hakkının teslim edildiğini, hatta Murtaza'nın topluma yön veren güçlü bir birey olduğunu söylemek mümkündür. Murtaza toplumla çatıştığı kadar topluma yön vermesiyle sosyal yapılanmada önemli bir konuma sahiptir denilebilir:

*“‘Kalk ayağa!’ diye bağırdı. Tuhaftır, şurda burda büyük adam takmazlığıyla
övünen, çevresinde böyle bilinen Elektrikçi Nuri, kuzu gibi kalktı ayağa.(...)’Al
esas vaziyetini!’Adam büyülenmişçesine, esas duruş aldı.” (Kemal, 128)*

Mahallelinin Murtaza'dan çekinmesinin bir diğer nedeni onun "*kılık değiştirmiş yetkili bir kişi*" sanılmasıdır. Bunun temel sebebi Murtaza'nın kendisini fazlaca önemli görmesinden kaynaklanır. Yetkisi ve görevleri kapsamında yer almayan konularda bile herkese karışması, insanlarla mücadele etmesi, Murtaza'nın dünyayı algılayış biçiminin farklılığından kaynaklanmaktadır. Onun kendini üstün görme kompleksi bu noktada aslında dış gerçeklikle bağının kesik olduğunu, Murtaza'nın kendi yarattığı bir dünyada kendi belirlediği bir sosyal konuma göre yaşadığını ve toplumla ayrıştığını gösterir.

2.2.2. Fabrika Yapılanmasındaki Mücadele

Murtaza mahalle bekçiliğinden sonra fabrikada gece kontrol memuru olarak göreve başladığında toplumun başka bir kesimiyle farklı bir mücadele içine girer. Murtaza'nın bu uzamda da kendine edindiği temel görev fabrikayı disipline sokmaktır. Hayata adeta disiplin sağlamak için gelmiş olan Murtaza, görevin ihlali karşısında hiçbir anlayışa veya hoşgörüyeye yer açmayan sert, tavizsiz tavırlarıyla fabrikadaki işçilere hatta ustalara kan kusturur. Hiçbir düzensizliğe katlanamayan, fabrikaya geldiği ilk andan itibaren çetin bir mücadeleye başlayan Murtaza'nın sert ve ısrarlı yaklaşımı bu yapılanma içinde onu "*öteki*" yapar. Alışlagelmiş düzenin bozucusu olarak fabrika işçilerinin öfkesiyle karşılaşır: "*Bir sözü söylerim bir sefer: Disiplini bozacak herkesle boğuşacağım; isterse olsun babam!*" (Kemal, 196)

Fen Müdürü'nün fabrikasında düzenin, disiplinin Murtaza'nın bekçilik yaptığı mahalleden pek bir farkı yoktur. İplikhanedeki işçilerin masuraları çalması, dokuma işçilerinin işten kaytarıp görev sırasında abdesthanede sigara içip gevezelik etmeleri, ustaların iş saatlerinde lokantada sohbete dalmaları fabrikadaki düzensizliklerden birkaçıdır. Murtaza düzeni bozan bu sorunların ortadan kalkması, işleyişin olması gerektiği gibi devam etmesi için elinden geleni yapar. Bu mücadele ustaların, Azgın Ağa'nın ve Dokuma Şefinin Murtaza'yı Fen Müdürü'ne şikâyet etmesine neden olur. Fen Müdürü, şikâyetlerin Murtaza'nın işini eksiksiz

yerine getirmesi nedeniyle olduğu anlar, görevlerini kendi varlığından üstün tutan Murtaza'yı ödüllendirir, onu diğerlerinden “ayrı” tutar. Böylelikle Murtaza iş hayatı boyunca kazanmak istediği “üstün insan” sıfatını almış olur. Bu üstünlük Murtaza'yı işverenlere yaklaştırdığı halde diğerlerinden ayırır, fabrika işçileriyle sert bir çatışma içine sokar.

Murtaza'nın fabrikaya geldiği andan itibaren amacı, bozulan düzeni kurmak ve “fabrikayı ileri götürmek”tir. Bu fikir, günü kurtarmayı hedefleyen ve “*Ko sarhoşu yıkılana kadar!*” (Kemal, 85) anlayışını güden diğer insanlara son derece saçma gelmektedir; çünkü onların fabrikada çalışmalarının amacı para kazanmaktır. Murtaza'nın görev, vazife, disiplin gibi konulara aşırı önem vermesi onun diğer insanlardan farklı düşünmesine, böylece toplumla çatışma içine girmesine neden olmaktadır. Kontrol memuru Nuh, Murtaza'nın fabrikayı düzene sokmak fikri hakkında ona nasihatler verirken aynı zamanda toplumun bu konudaki genel bakışını yansıtmaktadır:

“*Hem sana bir şey deyim mi? Sen sen ol, tatavacılığa boş ver. Daha dün bir, bugün iki... Senin neyine fabrikayı ileri götürmek? Al maaşını, şükret Allah'ına. Zaptiye nazırı gibi zort atıyon bre herif.*” (Kemal, 183)

Murtaza aslında fabrikada da mahalledekinden farklı bir mücadele içinde değildir. Her iki toplumsal yapılanmada görev icabı “toplumu belirli bir düzen ve disiplin içinde yönlendirme” amacı sonunda toplumla çatışan ancak semt komiseri ve Fen Müdürü gibi “disiplin edici”lere ihtiyaç duyan kişilerden destek gören Murtaza, kendince doğru olanı gerçekleştirmek, toplumu sağaltmak için toplumla çatışır. Bu ironik yaklaşım onu toplumda “öteki” yapar.

3. MURTAZA’NIN TOPLUMLA OLAN ÇATIŞMASININ SONUÇLARI

Murtaza’nın toplumla çatışmasının sonuçları mücadelesinin anlaşılmasında büyük öneme sahiptir; çünkü Murtaza’nın toplumu şekillendirirken izlediği yol toplumla çatışmasına neden olacak, bu çatışma Murtaza’yı toplumda “öteki” haline getirecektir. Murtaza’nın mücadelesi bir anlamda toplumla bireyi karşı karşıya getirmiş, kendisini yalnızlaştırmıştır.

Murtaza toplumsal yapıyla çatışırken daima kendi hedeflerinin peşinden koşar, despotça hareket ederek içinde bulunduğu çevreleri sıkı bir disiplin altına almak ister, etrafındaki insanları karşısına alır ve düşüncelerini onlara dayatmaya başlar. Murtaza’nın keskin bir otoriteyle yaratmış olduğu bu düzenin kısa ömürlü olması onun kişiler üzerinde düşünsel anlamda etkili olamamasının göstergesidir. Çevresindekileri istediği yönde değiştiremeyen, onları belli konularda ikna edemeyen, herkesi disiplin altına almak isteyen Murtaza’nın zamanla kendisiyle birlikte ideallerinin de gerçekdışı bir hale bürünmesi kaçınılmazdır. Etrafındaki kişiler onun karşısında disiplin uygun hareket etmekte ancak yanından ayrıldıklarında gerçek hallerine dönmektedirler. Bu yanılsama aslında Murtaza’nın giriştiği işlerde başarısızlığa uğramasının temel sebebidir. Murtaza yapıt boyunca “mahalle ve fabrika” olmak üzere iki farklı toplumsal düzen içinde var olur, bu noktada onun verdiği mücadeleyi ve bu mücadelenin sonuçlarını bu iki farklı uzam ve yapı içinde değerlendirmek gerekir.

3.1. Mahalleliyle Çatışmanın Sonuçları

Murtaza’nın toplumu değiştirme çabası toplumu disipline etmek, kendince belirlediği kurallar çerçevesinde bir dayatma düzeni üzerine kuruludur. Bu nedenle mahallede yaratılan düzen kısa süreli ve Murtaza varken işleyen bir düzendir. Murtaza, sorunların temeline inip gerçekçi çözümler üretmek yerine kendi kurallarına saplanır kalır. Bu durum onun toplumla olan mücadelesini başarısız kılmakta, onu “öteki”leştirmektedir.

Diğerleri onu kendilerinden biri olarak görmemekte, söylediklerini önemsememektedirler. Murtaza toplumu istediği gibi ve derinden etkileyemez.

Mahallelinin Murtaza karşısında takındığı tutum üç adımlık bir süreçte gerçekleşmektedir. İlk aşama onun sert tavırlarından ve disiplininden çekinmektir. Kendisini “*devletten sonraki güç*” olarak gören Murtaza’ya önceleri şüpheyile bakılması doğaldır. Sonraki adımsa Murtaza’yla alay etmektir; çünkü Murtaza’nın düşünce yapısı doğrultusunda sergilediği tavır ve davranışlar insanlara gülünç gelmektedir. Son adım ise Murtaza’dan bıkmaya, onu görmezden gelmedir; çünkü Murtaza kurallarına saplanmışlığının bir sonucu olarak sürekli benzer sözleri söylemekte, benzer davranışları gerçekleştirmekte ve bu şekilde topluma yön vermeyi amaçlamaktadır. Murtaza kontrol memuru olduktan sonra mahalleli onunla iyiden iyiye ilgilenmemeye, kendi gerçekliklerinden uzak Murtaza’yı yok saymaya başlar: “*Eskiden olsa laf mahsustan uzatılır, kahve halkının yarısı Murtaza’dan yana olur, yarısı karşı, yangına körükle gidilirdi. Ama şimdi çekilmiyordu. Onunla uğraşacak vakti yoktu kimsenin.*” (Kemal, 364).

Murtaza mahalledeki çöpleri dahi kedilerden korumuş, düzeni bozan herkesle mücadele etmiştir; ancak görevlerine bağlılığının ödülünü alamamanın yanı sıra, aksine mahalleliyi kendinden uzaklaştırmış, bezdirmiştir. Bu ironik bir durumdur. Murtaza kendini toplumdan farklı ve üstün görerek toplumu şekillendirmek, iyi olmak isterken kötü olmuş, bu da onu topluma yabancılaştırmıştır.

Murtaza’nın mahalledeki mücadelesi onun Emniyet Müdürü’ne şikâyet edilmesine neden olmuş, Murtaza fabrikada yeni bir göreve başlamıştır. Mahalleli üzerinde istediği yönde güçlü bir etki yaratamayan Murtaza başarısızlığa, hayal kırıklığına uğramıştır. Murtaza’nın fabrika uzamında çalışmaya başlamasıyla birlikte mahallede her şey eski haline döner, düzen bilindik şekilde işlemeye devam eder.

3.2. Fabrika Çalışanlarıyla Çatışmanın Sonuçları

Mahallelinin aksine fabrikadakiler Murtaza'dan kurtulmayı başaramamışlar, Fen Müdürü'nün onu giriştiği işlerde desteklemesi nedeni ile Murtaza'yı fabrikadan attıramamışlardır. Murtaza, işçiler arasında fabrikanın işleyişine ve çalışma saatlerine bağlı olarak gizlenen her sorunu Fen Müdürü'ne bildirmiş, görevini kendi çıkarlarından üstün tutmuştur. Bu görev bilinci diğer çalışanların çıkarlarına aykırı olduğundan Murtaza bu uzamda "öteki" haline getirilmiş; ancak Fen Müdürü kendisini desteklediğinden fabrikada mahalleye göre kendini daha güçlü hissetmiştir.

Fen Müdürü'nün tüm desteğine rağmen Murtaza'nın fabrikada verdiği mücadele mahalledeki mücadelesiyle benzerdir. Murtaza'dan çekinme evresi fabrikada Kapıcı Ferhat hariç hiç kimsede görülmemiştir; çünkü Murtaza'nın kontrol memuru oluşu ve otoriter bir kişiliğe sahip olması fabrikada yayılmıştır. Kapıcı Ferhat saf ve eğitimsiz olduğundan Murtaza'nın disiplin anlayışından etkilenen, kolayca yönlendirilebilen biridir. Murtaza dokuma işçileri arasında eğlence konusuna dönüşmüş, taklitleri yapılmaya başlanmıştır. Murtaza'nın Azgın Ağa'yla mücadelesi işçiler arasında eğlenceli bir film olarak görülmekte fabrika çalışanları Azgın Ağa'yı Murtaza'ya saldırmaya teşvik etmektedirler:

"Şimdi muhacir oğlu gelir, yakalar uyurken, başlar carta curta. Azgın'ı bilmiyor musun? Yaka paça olurlar, al sana bir sinema!"
(...)Çevresindekilerse başlamışlardı: 'Aha!' 'Dur hele...' 'Herif Azgın Ağa'ya da çemkirdi.' 'Azgın Ağa, şerefın var...' 'Hani öfelerim, diyordun?'" (Kemal, 237-239).

Fabrikadaki mücadele Murtaza'nın her eylemiyle başa dönmekte, döngüsel bir yapı kazanmaktadır. Bu durumda Murtaza'nın siyasi görüşü büyük bir önem taşımaktadır. Çoğunluğu Demokrat Parti'ye yazılmış olan fabrikada "İsmet Paşacı" olan Murtaza'nın Fen

Müdürü tarafından diğer işçilerden üstün tutulup desteklenmesi Murtaza'ya karşı isyanların çıkmasına sebep olmaktadır. Murtaza'nın siyasi duruşu bilinçli bir tutumdan ziyade geleneksel bir bağlılıktır:

“Baştanbaşa Demokrat olan bir fabrikadan, Demokrat Partili birinin kovulması o kadar da kolay olmamalıydı. İşin şaka yanı bir tarafa, işçilere koymuştu bu. Bir Demokrat, İsmet Paşacı bir CHP'li yüzünden nasıl sepetlenirdi?” (Kemal, 401).

Bu görüş onun toplumla çatışması sırasında gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerde toplumun tepkisini çekmesine neden olmakta, Murtaza'yı fabrika uzamında farklı ve yadırganan kişilik özellikleri dışında bir de siyasi açıdan garip kılmakta, *“istenilmeyen adam”* haline getirmektedir.

4. SONUÇ

Bu tez çalışmasında Orhan Kemal'in **“Murtaza”** adlı yapıtında odak figürün toplumla çatışmasının nedenleri ve sonuçları *“birey- toplum”* ilişkisi bağlamında incelenmiştir. Değerlendirme sonucunda sözü edilen mücadelenin temel nedeninin *“birey ile toplum arasındaki uyumsuzluk”* olduğu saptanmış, mücadelenin nedenleri bu iki başlık altında incelenmiştir. Murtaza'nın kişilik özellikleri ve toplumsal yapılanmanın belirleyici nitelikleri değerlendirilmiş, *“birey – toplum”* arasında ciddi farklılıkların, zıtlıkların olduğu görülmüştür. Toplumun çıkarları söz konusu olduğunda her türlü fedakârlığa hazır olan Murtaza toplumun genel refahını hiçe sayan mahalle ve fabrika yapılanmalarına savaş açmıştır.

Murtaza'yla içinde yer aldığı toplumsal yapılanmalar arasındaki çatışmanın başlangıç noktasının onun toplumun çıkarlarını düşünerek toplumu şekillendirmek istemesi, bu gayretin toplum tarafından anlaşılmayıp, reddedilmesi olduğu gerçeği ortaya konulmuştur.

Murtaza'nın disiplinsiz ve çıkarıcı olarak değerlendirdiği toplumdan kendisini üstün görmeye başlaması ve toplumdaki bozuklukları ortadan kaldırmayı yaşamının temel görevi olarak bellemesi, Murtaza'nın kararlı bir biçimde toplumla mücadele edip toplumu kendisince doğru olana dönüştürmeye çalışması, onun zamanla toplumdan uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu kişilik özellikleri onun toplum tarafından "öteki" olarak görülmesine, düşüncelerinin anlaşılmasına neden olmuştur.

Murtaza'nın dünyayı son derece dar bir bakış açısıyla algılaması onun kendisince birtakım kurallar belirlemesine ve bu kuralların rehberliğinde yaşamını sürdürmesine neden olmuştur. Bu durum onu toplumda anlaşılabilir kılmasının yanı sıra verdiği mücadelede de başarısız bir yol izlemesine neden olmuştur. Murtaza kendi dışında kalan gerçekliği görmezden gelerek, ideallerinin içinde hapsolmuş, çatışmaya sürüklenmiştir.

Toplumun bir parçasıyken, toplum yararı için topluma savaş açan Murtaza figürünün kendi isteği ve çabasıyla topluma yabancılaştığı görülmektedir. Bu kısır döngü Murtaza'yı toplumdan uzaklaştırdığı gibi ideallerinin önünde engel olmuştur. Bu yabancılaşmanın arka planında toplumdan üstün olduğunu düşünen, kendini "ayrı" tutan bireyin yanılsaması yatar. Murtaza toplumu disipline sokma amacı doğrultusunda topluma yabancılaşmayı başarmış olsa da bu durum aslında onun toplum tarafından umursanmayan bir kişi haline gelmesine, toplumdan soyutlanmasına neden olmuş, Murtaza başarısızlığa uğramıştır. Kurallarının içinde zamanla kaybolan, kendini tekrar eden Murtaza, toplum tarafından yalnızlığa, yok sayılmışlığa itilmiştir.

5. KAYNAKÇA

Kitaplar

Kemal, Orhan. Murtaza. İstanbul: Everest Yayınları, 2008.

Elektronik Kaynaklar

Eliuz, Ülkü. “*Orhan Kemal’in Murtaza Romanında Yapı*” Erişim Tarihi: 04.05.2013;

http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1890761356_%c3%bclk%c3%bceliuz.pdf